

OD PRŮZKUMU K INTERPRETACI

PHDR. PAVEL KALINA, CSC.

K založení časopisu *Průzkumy památek* došlo v době, kdy dějiny umění a architektury do značné míry hledají novou tvář. Historici umění v osmdesátých letech stále silněji cítili potřebu vykročit za rámec tradičních metodik, charakterizovaných polaritou „*Stilgeschichte*“ a „*Ikonographie*“, a to s vědomím nepostačitelnosti pouhého mechanického doplnění tradičních dějin umění o analýzu jeho „sociálního pozadí“ po vzoru Arnolda Hausera či Fredericka Antala. Proto se v této oblasti stále důsledněji prosazuje kontextuální přístup, založený na takovém čtení artefaktu, které důsledně vychází z jeho komplexních vztahů k mentálním a sociálním strukturám doby jeho vzniku (Michael Baxandall). Zároveň dochází v rámci „*New art history*“ k rozplynutí tradičního předmětu dějin umění, jímž byl modernisticky definovaný „autor“ (zde vývoj anticipoval francouzský filosof Michel Foucault, jenž dávno předtím hovořil o „smrti autora“); oprávněně kritizován je i modernistický pojem umění a hlavně jeho nereflektovaná aplikace na období a kultury, které tento pojem neznaly (Hans Belting).

Kritický pohled na do značné míry pozitivisticko-romanticky fundované „dějiny umění“ pochopitelně umocnil exaktní metody průzkumu artefaktů. Je samozřejmé, že úloha technologického průzkumu, analýzy podkreseb, analýzy punců a dalších dekorativních, objektivně hodnotitelných prvků obrazu či plastiky nebyla objevena teprve teď; je ostatně zřejmé i to, že jakýkoli exaktní průzkum může být obraťtem vřazen do rámce tradičních metodik. Přesto je zjevné, že celková role, které se exaktním metodám průzkumů památek v širším slova smyslu v posledních desetiletích dostává, je neporovnatelná oproti předchozímu stavu. Svědčí o tom především velké sbírkové i výstavní vědecké katalogy, vybavované stále častěji výsledky dendrochronologických analýz a doplněné o tabulky barevných pigmentů.¹⁾ Svědčí o tom však i nejšířší veřejnosti určené texty, jako je vynikající katalog sbírky starého umění Národní galerie v Londýně, adresovaný širokým vrstvám návštěvníků a při tom podávající (dodejme, že pro čtenáře velmi „stravitelnou“ formou) výsledky technologických analýz obrazů v rámci jejich komplexní interpretace.

V podobné situaci se, myslím, ocitli v osmdesátých letech i historikové architektury, tradičně rozštěpení na terénním výzkumem pohlacené „archeology“ a „katedrové“ historiky (angličtina zde má krásný termín „*arm-chair historians*“, „křesloví“ historikové), pracující v mírném odtržení od reality staveb samých na stále objemnějších syntézách. Kromě používání nových exaktních metod datace (termoluminiscenční analýza, dendrochronologická analýza) se například ve výzkumu gotických katedrál objevují i další nové přístupy, opřené o detailní rozbor korpusu stavby, o její stavebně-technologická data. Pozornost se zároveň soustřeďuje i na to, co stavbu samotnou přesahuje, co však nazaměnitelně vypovídá o její technologicko-historické struktuře: zdokonaluje se analýza ikonografických pramenů vypovídajících o technologii stavby,²⁾ zvýšená pozornost je věnována analýze architektonických kreseb, konkrétnímu postupu projektování.³⁾ K příznakům doby patří i boření mýtů, postavených na pouhé nenáročné juxtapozici textu a architektury, jako bylo Panofského odvození architektury chóru St. Denis z neoplatónské mystiky, jehož vynikající kritiku podal právě v osmdesátých letech Peter Kidson.⁴⁾

V Čechách se při průzkumech historických objektů lze samozřejmě opřít o tradici dokonale propracované metodiky stavebně historických průzkumů i o nově využívané exaktní metody datace jednotlivých částí stavby. Za desiderata každého průzkumu, který se má stát základem budoucího vřazení ob-

1) Srov. např. Frank Günther Zehnder, *Katalog der Alt kölnner Malerei. Kataloge des Wallraf-Richartz-Museums XI*, Köln 1990, uzavírající vynikající řadu katalogů Wallraf-Richartzova muzea v Kolíně nad Rýnem, či z výstavních katalogů např. Týž (ed.), *Stephan Lochner, Meister zu Köln. Herkunft - Werke - Wirkung*, kat. výst. Köln 1993.

2) Srov. zejm. Günther Binding (ed.), *Der mittelalterliche Baubetrieb Westeuropas. Katalog der zeitgenössischen Darstellungen*, Köln 1987, a další práce téhož autora.

3) Srov. zejm. Roland Recht (ed.), *Les bâtisseurs des cathédrales gothiques*, kat. výst. Strasbourg 1989.

4) Peter Kidson, Panofsky, Suger and St Denis, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* L, 1987, s. 9 - 17.

jektu do „dějin“ či „příběhu“ architektury, lze však kromě vyhodnocení chronologie zařadit též jeho pokud možno přesné zaměření, nezbytné k analýze „skryté geometrie“ i případných filiací dané stavby.⁵⁾ Dále lze říci, že v podstatě není důvodu, proč by již pojem „průzkumu“ památky neměl zahrnovat rovněž vyhodnocení nejen pramenů a literatury vážících se k bezprostředně zkoumanému objektu, ale též veškeré existující (či veškeré dostupné) literatury vztahující se k danému stavebnímu typu, resp. k architektuře doby, kdy daný objekt vznikl. Teprve na jejím základě je totiž možné formulovat maximum otázek, které si při průzkumu památky lze klást. Součástí průzkumů by dále měl být mezioborový výzkum takových částí objektu jako je architektonická plastika či nástěnná malba, jež někdy mohou napomoci jeho dataci a vždy nezaměnitelně vypovídají o původním významovém poli daného objektu.

Je třeba dále připomenout, že paralelně s ryze „terénním“ výzkumem by mělo kráčet poznání organizace a technologie stavebních prací a dále poznání funkce a sociálního kontextu architektury. Na jedné straně lze říci, že tím už překračujeme hranici „pouhého“ průzkumu památky k její interpretaci. Na druhé straně teprve komplexní a kontextuální interpretace architektury dovoluje to nejdůležitější: nové kladení otázek, formulaci tezí, s nimiž k průzkumu přistupujeme a které jeho podobu nepochybně (i když si to třeba neuvědomíme) ovlivňují.

Takto široce koncipovaný výzkum historické architektury klade samozřejmě velké nároky na organizaci práce. Problémem zde snad není ani tak to, že by jediný člověk nebyl schopen zvládnout různé, často značně vzdálené humanitní a technické disciplíny. Zalistujeme-li opravdu kvalitními odbornými časopisy, snadno zjistíme, že řada autorů je schopna takového komplexního přístupu. Otázkou dne však možná není to, zda se v budoucnu vůbec ještě uplatní jednotlivec či zda se váha bádání definitivně přesune na vědecké týmy. Problém je podle mého soudu jinde - nejprve ve výuce dějin architektury a dále pak v organizaci a financování vědecké aktivity v České republice. Myslím, že zde by mohlo být místo Fakulty architektury ČVUT, která by, možná na rozdíl od tradičněji zaměřených pracovišť, mohla studentům poskytnout komplexní vzdělání v humanitních i „technických“ disciplínách, jejichž zvládnutí je dnes nutné k všestrannému průzkumu a interpretaci památek. Toto vzdělání by mělo zahrnout jak poučení o metodice stavebně historických průzkumů a exaktních technikách průzkumů památek, tak výuku dějin a typologie architektury, ale i dalších teoretických oborů, včetně přehledu metod a dějin historie umění a architektury. Důraz by při tom měl být kladen nejen na technologickou analýzu objektů samotných, ale též na práci se zahraniční literaturou, protože jenom tak je možné udržet vztah k dynamicky se měnícímu horizontu euroatlantické kultury, která nejen přináší stále hlubší poznání naší minulosti, ale také klade „humanitním oborům“ stále další otázky. Zda by takto výškolení odborníci našli uplatnění v praxi, je už záležitostí vůle příslušných institucí a v neposlední řadě záležitostí způsobu financování vědy u nás.

5) Wolfgang Schöller, San Julián de los Prados und Kornelimünster. Planübertragung in der karolingischen Zeit, *Wallraf-Richartz-Jahrbuch* LVII, 1996, s. 11 - 34, nedávno brilantně analyzoval vliv geograficky značně vzdáleného a na první pohled půdorysně odlišného asturského kostela na porýnský Kornelimünster právě na základě komparace přesných zaměření obou staveb.